

Kereshetőségi jog és perbeli legitimáció

I. BEVEZETÉS

A kereshetőségi jog^[1] és a perbeli legitimáció kérdésének vizsgálata a polgári perjog tudományterületén belül a kereset(i) jog tárgyköréhez tartozik. A kereseti (kereshetőségi) jog arra a fontos felvetésre adhat választ, hogy ki jogosult a polgári perben keresettel fellépni, meghatározza azt, hogy az igényérvényesítő fél szerint megsértett anyagi magánjogot kivel szemben kell (lehet) érvényesíteni, kutatja, hogy a kérelemmel fellépő személyt milyen anyagi jogi kapcsolat fűzi a peres eljárás alapjául szolgáló magánjogi (polgári jogi, családi jogi), vagy részben magánjogi jellegű (munkajogi) jogviszonyhoz, valamint milyen jogi kapcsolat (érdekeltség) fennállása szükséges ahhoz, hogy ezt az igényt a kereseti kérelem előterjesztője a polgári (peres) eljárásban érvényesíthesse. A kereset(i) jog a polgári (peres) eljárás olyan, egyik első és meghatározó kérdéskörét fogja át, amely az eljárás további menetére nézve is döntő jelentőséggel bír. A kereset(i) jog kérdésének dogmatikai és jogelméleti kutatása a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) hatályba lépése óta Magyarországon meglehetősen háttérbe szorult. Ennek oka lehetett, hogy a szocialista ideológia a polgári eljárásjog-tudomány által a polgári korban kurrens kutatási területeket (polgári per jellege, természete, sajátosságai; a polgári per szerkezete; a kereseti (kereshetőségi) jog; a kereseti (kereshetőségi) jog, és a jogvédelmi igény kapcsolata; jogviszonyok a polgári peres eljárásban; jogvédelmi igény szerepe és jelentősége a polgári perben; a perelőfeltételek tana - pergátló kifogás (pergátló körülmény) köré összpontosuló jogi gondolkodást és jogi dogmatikát) kevésbé preferálta, ideológiai okokból nem helyezte érdeklődése, kutatása középpontjába.^[2]

[1] Az angol, német és francia jogirodalomban a vizsgált témában az alábbi szakkifejezések fordulnak elő: *right of action* (kereshetőségi jog), *competence (in a court of law)* - (perbeli jogképesség), *legal capacity to appear before court* (perbeli cselekvőképesség), *Klageerhebung*, *Klageeinbringung* (keresetindítás), *Recht zum Klagen*, *Klagerecht* (kereshetőségi jog), *Rechtsfähigkeit im Prozess*, *Prozessfähigkeit* (perbeli cselekvőképesség), *action*, *introduction de l'instance*, *assignation en justice*, *saise'*, *acte introductif d'instance*, *demande initiale*, *demande introductive d'instance*, *requote introductive d'instance* (keresetindítás), *qualité pour agir/défendre/ester en justice* (perbeli jogképesség), *capacité d'ester en justice* (perbeli cselekvőképesség).

[2] Kengyel, 1986, 550.

A II. világháború előtti polgári eljárásjogi jogirodalom – ezzel szemben – a 19. század utolsó harmadától kezdődő fellendülésétől és megerősödésétől kezdődően Magyarországon és külföldön is egyaránt erős hangsúlyt helyezett a 'kereset',^[3] 'polgári per' (Plósz Sándor, Magyary Géza) és a 'jogvédelem' (id. Bacsó Jenő)^[4] fogalmának vizsgálatára. A hatályos Pp. megállapítási kereset fogalmában megfogalmazás szintjén jelen lévő jogvédelmi igény (*Rechtsschutzbedürfnis*)^[5] a német jogirodalomban a német Polgári perrendtartásban, mint perelőfeltétel (*Prozessvoraussetzung*) jelent meg a 19. század második felében.

A jogvédelmi igény szélesebb körű fogalom, mint a kereseti jog, amely a feleknek (személyeknek) az állammal szemben megfogalmazott és megnyilvánuló igényét jelenti. A jogvédelmi igény magában foglalja az ítéleti igényt, a végrehajtási igényt, a biztosítási igényt (zárlat vagy ideiglenes intézkedés elrendelése révén),^[6] de felöli a kereset(i) jogot is. A kereset benyújtása a peres eljárás megindításának a feltétele, a jogvédelmi igény a polgári (peres) eljáráson kívül minden egyéb peren kívüli (nemperes), a polgári peres eljárást megelőző, és az azt követő jog- és igényérvényesítést is magában foglalja. A jogvédelmi igény mindig az állammal szemben az állampolgár részéről keletkező elvárás (igény) annak érdekében, hogy az állam nyújtson segítséget (kényszerítse ki), illetve biztosítson védelmet a kérelmező (keresettel élő fél) javára. A polgári pert is szokták azonban jogvédelmi eljárásnak is nevezni, amellyel Magyary Géza is egyetértett.^[7]

A hatályos polgári jogban és polgári eljárásjogban a 'jogvédelmi igény' ebben az összefüggésben és ilyen elnevezés alatt nem fordul elő. A német polgári eljárási jogban a jogvédelmi igény perelőfeltételként, tipikusan a megállapítási kereset (*Feststellungsklage*) formájában jelenik meg.^[8] A német polgári eljárásjogi törvény azért is gyakorolhatott jelentős befolyást az Ausztriával perszónálunióban lévő Magyarországon a 19. század végén a jogi gondolkodásra és a hazai polgári perrendtartás törvénytervezetének előkészületi munkálataira, mert az a német bírósági szervezeti törvénnyel (*Gerichtsverfassungsgesetz* – GVG) – egyidejűleg – már 1877. október 1-jén hatályba lépett, és természetes, kötelező mintaként szolgált a részben német nyelvre épülő államszövetségben. A német polgári eljárásjog hatásaként a hatályos magyar Pp. 123. §-a megállapítási keresetre vonatkozó szabálya szerint a kereset előterjesztésének egyik feltétele a felperes jogainak alperessel szemben való megóvásának szükségessége.

[3] A kereset (latinul: *actio*, németül: *Klage*, francia-angol: *action*, olasz: *azione*) általában jogvédelmi eszköz, valamely jognak önálló támadás alakjában meghatározott ellenfél ellen bíróság előtti érvényesítésére. (Révai Nagy Lexikona XI., 2000, 496.)

[4] Vö. Plósz, 1927.; Magyary, 1898.; Magyary, 1939.; Bacsó, 1910.

[5] Vö. § 256 ZPO (De).

[6] Vö. Rosenberg, 1927.; Kengyel, 1986.

[7] Magyary, 1913, 5.

[8] Vö. § 256 ZPO.

A tanulmány^[9] célja lehet a konkrét téma elemzése mellett, hogy a polgári eljárásjog adott részét is érintő aktuális átalakításához a jogalkotó számára impulzusokat, újszerű gondolatokat generáljon.

II. A VIZSGÁLT KÉRDÉSKÖR

A hatályos magyar polgári eljárási jog egzakt szabályok révén rögzíti annak előfeltételeit, hogy mi szükséges a polgári perben igényt érvényesítő fél keresetindításához. A keresetet bíróság előtt érvényesítő (keresetlevelet benyújtó) személyi kör meghatározásának kiindulópontja német mintára, a magyar és a német polgári anyagi jog analógiájára a perbeli jog- és cselekvőképesség fennállása (Pp. 48. §, 49. § (1) bek.).^[10] A perbeli jog- és cselekvőképesség arra a kérdésre ad (illetve keresi a) választ, hogy ki az a természetes vagy jogi személy, aki – kizáró ok hiányában – személyéből fakadóan szabályszerűen nyújthat be keresetlevelet a bíróságra. A perbeli jog- és cselekvőképesség fennállása a felperes eljárásjogi helyzetét, a perbeli jogképesség léte az alperes pozícióját határozza meg (Pp. 130. § (1) bek. e.). Ennek az a magyarázata, hogy az eljárás aktív szereplője számára előfeltétel, hogy jogképes legyen és önállóan, perbeli jogokat szerezhessen, kötelezettségeket vállalhasson, ellenben az alperesi pozíció létrejöttéhez elegendő a perbeli jogképesség léte is. A kereset alanya a felperes. Felperes nélkül nincs kereset.^[11] Kereset nélkül nincs per.^[12] A felperes nem

[9] A tanulmány alapjául szolgáló előadás elhangzott a Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája által Győrben szervezett, 2012. december 7. napján megrendezett „A magyar jogrendszer átalakítása – a kodifikáció napjainkban” elnevezésű PhD-Konferencián.

[10] A II. világháború előtti polgári korszak magyar polgári eljárásjoga a német eljárásjog mintájára az ún. perképeség fogalmához három fogalmi elemet sorolt: 1. a perbeli jogképességet (*Parteifähigkeit*); 2. a perbeli cselekvőképességet (*Prozessfähigkeit*) és az 3. előadási képességet, illetve képviseleti jogosultságot (*ius postulandi*). Az 1881. évi LIV. t.cz. módosította a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. t.cz.-t. Az 1881. évi LIV. t.cz. 12. §-a szerint „rendes eljárás alatt a jegyzőkönyvi tárgyalás is értetik, a feleknek magukat ügyvéd által kell képviseltetniük”. A hivatkozott törvény értelmében előadási képessége csak a peres felet képviselő ügyvédnek volt. A későbbi Pp., az 1911. évi I.tc. is az ügyvédkényszer talaján állt. A német jogban a peres felek a polgári perben az 5000 euró alatti ügyekben illetékes (*sachliche Zuständigkeit*) helyi bíróság (*Amtsgericht*) előtt önállóan eljárhatnak (*selbst rechtserheblich handeln*), az 5000 eurót meghaladó ügyekben illetékes törvényszék (*Landgericht*) előtt eljárban azonban a törvény ügyvédkényszert (*Anwaltszwang*) állapít meg (§ 78 ZPO). (Elérhető: <http://bgb.jura.uni.-hamburg.de/zivilprozess/prozessvoraussetzungen.htm>. Letöltés ideje: 2013.07.03.) A hatályos német eljárási jog is rögzíti a *Parteifähigkeit* (§ 50 ZPO), a *Prozessfähigkeit* (§ 53 ZPO) és a *Postulationsfähigkeit* (képviseleti és nyilatkozási jogosultság) (§ 79 ZPO) fogalmát. Ez utóbbi fogalom a német eljárási jogban az ügyvédkényszer fogalmához kapcsolódva éppen azt jelenti, hogy az ügyvédi képviselet mellőzése, mint perelőfeltétel hiánya a kereset elutasításához vezet. (Elérhető: www.juris.de. Letöltés ideje: 2013.11.25.)

[11] Szilberek, 1976, 462.

[12] Ez a megállapítás vita tárgyát képezheti. Kereset nélkül nincs per, ez a kijelentés részben igaz, viszont, ha a kereset(levél) benyújtásra kerül a bíróságra, abban az esetben sem biztos, hogy létrejön a per. Annyiban lehet pontosítani ezt a megállapítást, hogy a kereset(levél) benyújtása a per létrejöttének feltétele, de nem jelent garanciát a per létrejöttére.

szükségképpen azonos az ún. 'materiális féllel', a vitában érdekelt féllel (Pp. 3. § (1) bek.), perben állhatnak más jogát – a Pp. vagy más törvény felhatalmazása alapján – érvényesítő szervek is (ügyészség, gyámhivatal).^[13] A materiális fél az a személy, aki a saját jogán, az őt megillető anyagi jogot érvényesíti a polgári (peres) eljárásban. A 'materiális fél' és a 'processzuális fél' fogalma rendszerint egybeesik, mert általában az a fél indít pert (eljárást) jogainak érvényesítése (megóvása) iránt, akinek polgári (anyagi) jogát (magánjogát) megsértették. Az a fél, aki állítja, hogy a jogát megsértették, általában (de nem minden esetben) kezdeményezi a polgári (peres) eljárást is.

Az eljárás megindítására jogosult személyi kör meghatározása abban az esetben válik érdekessé, ha valaki (harmadik személy) a mások között létrejött jogviszonnal összefüggésben kezdeményez polgári (peres) eljárást. Hol húzódik meg ilyen helyzetben az a határvonal, amely alapján eldönthető, hogy ki jogosult még az adott jog iránt keresetet benyújtani, és mikor (mely viszonylatban) állapítható meg, hogy a keresetlevél előterjesztőjének az adott igény érvényesítése iránt már nincs kereshetőségi joga? A kereset(i) jog léte és a kereshetőségi jog fennállása között az elhatárolás ismérvei lehetnek: 1. polgári ügyben keresetet elvben bárki előterjeszthet a bíróságon anélkül, hogy a kereset benyújtásának saját megsértett alanyi magánjoga lenne az alapja; 2. kereshetőségi joga (keresetindítási jogosultsága) viszont ténylegesen csak annak a természetes vagy jogi személynek lehet, aki a bíróság előtt érvényesíteni kívánja a vélt vagy valós magánjogi igényét (ténylegesen fennáll a jogalapja a keresetlevél előterjesztésének). A kereset(i) jog és a kereshetőségi jog fennállásához is szükséges a perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség fennállása. Természetesen ez csak elméleti felvetés, mert nem életszerű, hogy az a személy nyújtsa be a bíróságra a keresetlevelet, aki ilyen igényt ténylegesen nem kíván bíróság előtt érvényesíteni, illetve akit ilyen jellegű igény valójában nem is illet meg (felesleges költséget vállalva ezzel magára), másrészt a bíróság is hivatalból köteles vizsgálni, hogy a keresetlevelet az a személy nyújtotta-e be, aki az adott igény érvényesítésére ténylegesen jogosult. A keresetlevél bíróságra való benyújtását a hatályos Pp. 'keresetindítás'-ként és 'perindítás'-ként is meghatározza.^[14]

A keresetindítás és a perindítás fogalom alatt a törvény és a jogirodalom – a hatályos jogszabály szövegéből kiindulva – általában (de nem minden esetben) a keresetlevél bíróságra történő benyújtását érti,^[15] a két fogalom között

[13] Ilyennek tekinthetők a családi jogállás rendezésével (gyermekelhelyezés megváltoztatása) és a személyállapottal kapcsolatos perek (házassági perek közül a házasság érvénytelenségének megállapítása iránti perek, gondnokság alá helyezés, szülői felügyeleti jog megszüntetése).

[14] A Pp. VIII. fejezete a „Keresetindítás” címet viseli, a hatályos Pp. 121. § (1) bek. első tagmondata szerint: „A pert keresetlevéllel kell megindítani”.

[15] A Pp. Complex DVD jogtár szerinti kommentárja a „keresetindítás” és a „perindítás” fogalmakat egymás szinonimáiként használja, pl. „perindításnak tekinti a bíróság azt a perújítási kérelmet is, amelyben a perújító fél új jogalapra hivatkozik”, „perindítás tényének ingatlan – nyilvántartási

azonban mégis mutatkozik különbség. A keresetindítás a ténylegességen alapul, a perindítás a feltételességen nyugszik. A keresetindítás a keresetlevél bíróságra történő benyújtásával realizálódik – ténnyé válik –, a perindítás azonban ahhoz a jövőbeli feltételhez kötött, hogy a keresetlevél ellenérdekű fél részére történő kézbesítésével a perindítás joghatályai beállhassanak. A kereseti jognak ugyanakkor megkülönböztethető a pozitív és negatív oldala is, és létezik aktív és passzív értelemben vett kereseti jog is. A kereseti jog pozitív oldala a kérelem előterjesztőjét megillető – a keresetet benyújtó személy tevőleges magatartására épülő – jogosultság (a kereshetőségi jog aktív oldala), annak negatív oldala azt a kérelem előterjesztőjével ellentétes oldalon álló személyt jelöli, aki ellen a kereseti jog érvényesíthető, illetőleg azt, akit a kereset előterjesztője ilyen személynek jelöl meg, aki inaktív, tevőlegesség nélküli magatartásával a vele szembeni keresetindítást elszenvedi (a kereshetőségi jog passzív oldala).^[16] Öt olyan eljárásjogi fogalmat lehet említeni, amelyek részben a polgári perbeli igényérvényesítés feltételeként, részben azzal összefüggésben merülhetnek fel. Ezek közé tartozik: 1. a perbeli jogképesség (Pp. 48. §), 2. a perbeli cselekvőképesség (Pp. 49. § (1) bek.), az 1. és 2. pont összefoglaló neve: perképesség,^[17] 3. a perindítási jogosultság, amely a 4. és 5. ponthoz is kapcsolódik, 4. a kereshetőségi jog és 5. a perbeli legitimáció (a 4. és 5. pont szerinti kifejezés azonos és eltérő jelentésű is lehet). Valamennyi hivatkozott definícióban közös elem: a személyi körre, a peres félre (a keresetet előterjesztő személyre), a per tárgyára, a felperes és a per alapjául szolgáló jogviszony közötti anyagi jogi kapcsolatra vonatkozó eljárási törvény általi szabályozottság.

- bejegyzése” (Pp. 121. §.). Az Inyvtv. 64. §. (1) bekezdése a „per megindítása” ténye ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzéséről rendelkezik és nem a „perindítás” ténye bejegyzéséről, illetve úgy tűnik, hogy a kommentár e helyütt megegyező jelentésűnek tekinti a „per megindítást” és a „perindítást”. A Pp. 124. §-hoz kapcsolódó törvényt magyarázat szerint „az (1) bekezdés értelmében a bíróságnak először azt kell megvizsgálnia, hogy ... 3., nincs-e perindítást kizáró ok (Pp. 130. §. (1)).” A Pp. 124. §-hoz fűzött kommentár – ellentmondva a 121. §-hoz írt magyarázattal – tehát a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül történő elutasítása hiányát tekinti perindításnak. Ugyanakkor a Pp. 128. §-hoz fűzött Complex DVD jogtár magyarázat szerint „a perindítás és a keresetlevél beadásának jogi hatásai nem azonosak.” A Pp. 161. §-hoz kapcsolódó Complex DVD jogtár magyarázat szerint: „A permegszüntető végzés jogerőre emelkedésével a perindításhoz, a keresetlevél kézbesítéséhez fűződő joghatályok megszűnnek.” Ugyanezzel a jogszabályhellyel kapcsolatban megállapítja a kommentár, hogy „az alperest megillető költség köre szűkebb tartalmú, mint a perköltség, mert abba csak a perindításhoz kapcsolódó, abból közvetlenül eredő költségek tartoznak.” (Németh – Kiss, 2007), a keresetlevél benyújtását a perindítás eszközeként tekinti („a keresetlevél nem kizárólagos eszköze a perindításnak”). A keresetlevél benyújtását „perindításnak” tekinti: Novák, 1966, 225.; Lábady, 1975.; Novák, 1983.; Cserba, 1992.; Kengyel, 2006, 221., 225., 226.

[16] „...szükséges azonban az is, hogy a felperest éppen a követelt jog és hogy éppen az alperes ellenében illesse meg (*legitimatio ad causam activa et passiva*)”. (Révai Nagy Lexikona VII., 2000, 325.)

[17] A perképesség = *persona legitima standi in iudicio, actoratus, reatus personalis*. (Magyar Jogi Lexikon VI., 1907, 5.)

1. A perbeli jogképesség

A perbeli jogképességet (Parteifähigkeit) már az 1877-ben megalkotott és 1879. október 1-jén hatályba lépett német Polgári perrendtartás (*Zivilprozessordnung*) is szabályozta.^[18] Az ember perbeli jogképessége a magánjog mintájára a születésétől kezdve a haláláig tartott (*Geburt bis Tod*). A perbeli jogképesség a német jogi dogmatikában a peres fél személyére vonatkozó perelőfeltétel, a perbeli cselekvőképesség (*Prozessfähigkeit*) arra való jogosultság, hogy a fél (önállóan vagy képviselő útján) a bíróság elé álljon, a nyilatkozási-, illetve előadási képesség (*Postulationsfähigkeit*) a - nem az eljáró bíróra vonatkozó - pervezetési jogosultság (*Prozessführungsbefugnis*) mellett. A Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. a jelenleg hatályos szabályozás előképeként 'perképesség' címszó alatt szabályozta a perbeli jog- és cselekvőképességet is.^[19] Az uralkodó jogirodalmi felfogás szerint a perképesség nem önálló, hanem származékos fogalom, amely a perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség összefoglalására szolgál.^[20] Ezzel ellentétes álláspontot képviselt Nizsalovszky Endre, aki a perképességet „a magánjogi jogalanyiség perjogi oldalának nevezte”,^[21] és azt a perbeli jogképességgel azonosította. A perbeli jogképesség tartalmilag a perbeli jogalanyiságra való képességet jelenti.^[22] A polgári perbeli jogképességet – a Farkas József nyomán elterjedt nézet alapján – a polgári jog szabályozza, a Legfelsőbb Bíróság azonban rámutatott arra, hogy a perbeli jogképesség tágabb a polgári jogi jogképességnél,^[23] mert egyes jogszabályok kivételes esetekben olyan szervezeteket is elismernek perbeli jogalanyoknak, amelyek nem jogi személyek.^[24] A perbeli jogképesség alapján határozható meg, hogy ki lehet fél a perben.

A polgári perben fél az lehet, akit a polgári jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek. A polgári jog szabályai szerint minden ember jogképes: jogai és kötelességei lehetnek. A jogképességet korlátozó szerződés semmis.^[25] A természetes személyeket a jogképesség élve születés esetén a fogamzás időpontjától kezdve a halál bekövetkeztéig megilleti.^[26] A polgári jogi és polgári eljárásjogi jogképesség fogalma nem azonos egymással. Erre több példát is találunk a hatályos Pp. különleges eljárásokra vonatkozó szabályaiban,

[18] ZPO 50. §.

[19] 70-76. §§.

[20] Magyary, 1939, 164.; Névai – Szilbereky, 1974, 202.; Névai – Szilbereky, 1976, 316.

[21] Nizsalovszky, 1942.

[22] Pp. elektronikus Nagykommentár (Complex) 48. §-hoz fűzött magyarázat.

[23] Ld. Pp. 327. § (4) bek. (közigazgatási határozat felülvizsgálata iránt indított per), Pp. 343. § (1) bek. (sajtó-helyreigazítási per); Pp. 351. § (munkaviszonyból és munkaviszony jellegű jogviszonyból származó per) a perben fél lehet az a közigazgatási szerv, sajtószerv, (szak)szervezet, üzemi tanács, amelynek a Pp. 48. §-a alapján nincs perbeli jogképessége.

[24] Vö. LB Pf.V.24633/2001.-BH2002.96.

[25] Az új Ptk. 2:1. §: „A jogképesség életkorra, nemre, fajra, nemzetiséghez vagy felekezethez tartozásra tekintet nélkül egyenlő” rendelkezést az új Ptk. nem tartalmazza.

[26] (Új) Ptk. 2:2. § (1) bek.

ahol az anyagi jogi jogképesség fogalmához képest a jogalkotó több kivételt határoz meg. Ennek indoka a perbeli igényérvényesítés könnyebbé, gördülékenyebbé tétele.

A polgári eljárásjog a törvény különleges előírásaiban az általános szabályokhoz képest is eltérést állapított meg. A közigazgatási perben fél lehet, akit a közigazgatási jog szabályai szerint jogok illethetnek, és kötelezettségek terhelhetnek, továbbá az a közigazgatási szerv is, amelynek egyébként nincs perbeli jogképessége.^[27] A munkaviszonnyal, szövetkezeti tagsági jogviszonnyal kapcsolatos (munkaügyi) perben fél lehet az a szakszervezet, munkáltatói érdekképviseleti szervezet vagy üzemi (közalkalmazotti) tanács is, amelynek a 48. §-a értelemben nincs perbeli jogképessége.^[28] A hatályos Pp. a törvény különleges eljárásaiban lehetővé teszi, hogy az adott területet (ágazatot) képviselő szerv abban az esetben perbeli jogképességgel rendelkezzen, ha az a Pp. általános rendelkezései alapján őt nem illeti meg. A perbeli jogképesség hiányának jogkövetkezménye az eljárás megindításakor: a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása (Pp. 130. § (1) bek. e) pont), ha ez a körülmény a keresetlevél alperes részére való kézbesítése után válik ismertté, a per megszüntetésére kerülhet sor (Pp. 157. § a) pont). A perbeli jogképesség hiányának jogkövetkezménye a keresetlevél alperes részére történő kézbesítését követően: az eljárás félbeszakadása, illetve a per megszüntetése, abban az esetben, ha a jogutódlás a jogviszony személyhez kötöttsége folytán kizárt (gondnokság alá helyezés, gondnokság alá helyezés módosítása/megszüntetése, házasság felbontása). A perbeli jogképesség hiányában a polgári per nem jön létre. Az a személy (alperes), aki a keresetlevél benyújtásakor már nem él, nem létezik (nincs nyilvántartásba véve) perbeli jogképességgel nem rendelkezhet, peres fél sem lehet.^[29] A perbeli jogképesség fennállása tehát olyan perelőfeltétel, amelynek hiánya a bíróság érdemi döntését soha nem válthatja ki. A perbeli jogképesség fennállása nem feltételezi a peres fél perbeli aktivitását, az eljárási cselekmények saját maga által történő teljesítését. A perbeli jogképesség léte általában statikus helyzetet, passzív állapotot ír le: valakit valamilyen eljárási jogosultság megilletet, de ennek realizálása érdekében az adott személynek nem feltétlenül kell saját személyében eljárási cselekményt foganatosítania.

2. A perbeli cselekvőképesség

A perbeli cselekvőképesség hazai jogi regulációjára a német ZPO hatására először az 1911. évi I. tc.-ben került sor.^[30] A polgári fejlődés első hazai – még a német ZPO megalkotása előtt keletkezett – eljárásjogi törvénye még nem szabályozta

[27] Pp. 327. § (1) bek.

[28] Pp. 351. §.

[29] Pp. elektronikus Nagykommentár (Complex) 50. §-hoz fűzött magyarázat.

[30] 71-76. §§.

a polgári cselekvőképességet.^[31] A ZPO alapján akinek fennáll a perbeli jogképessége – önállóan – bíróság elé állhat, annak viszont akinek ez a képessége hiányzik, törvényes képviselővel járhat el.^[32] Ez a szabályozás figyelhető meg a hazai jogban is: ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége, a nyilatkozatot helyette a törvényes képviselő teheti meg, akinek a képviseleti jogosultságát a bíróság hivatalból köteles vizsgálni.^[33] A perbeli cselekvőképesség alapján az állapítható meg, hogy ki járhat el a perben személyesen vagy meghatalmazottja útján.

A perbeli jogképesség tartalmilag a perbeli jogalanyiságra való képességet jelenti, addig az anyagi jogi cselekvőképességhez igazodó perbeli cselekvőképesség az egyes eljárási cselekmények közvetlen vagy közvetett megtételére vonatkozó képességet fejezi ki.^[34] Az eltérés abban áll, hogy a polgári (peres) eljárásban nincs korlátozott cselekvőképesség: a peres fél vagy teljesen cselekvőképes vagy cselekvőképtelen.^[35] Teljes perbeli cselekvőképessége annak a természetes vagy jogi személynek áll fenn, aki a per tárgyáról a polgári jog szabályai szerint érvényesen rendelkezhet.^[36] A perbeli jogképesség és perbeli cselekvőképesség egymáshoz való viszonya akként ragadható meg, hogy a perbeli jogképesség fennállása mindig előfeltétele a perbeli cselekvőképességnek, de a perbeli cselekvőképesség léte nem előfeltétele a perbeli jogképességnek. A perbeli cselekvőképesség általában a polgári jogi cselekvőképességhez igazodik azzal az eltéréssel, hogy korlátozott perbeli cselekvőképesség a polgári (peres) eljárásban nincs.

A Pp. 1953. január 1-jén hatályba lépett normaszövege szerint a polgári ügyek körében felmerült jogvita bíróság általi elbírálására irányuló keresetlevelet (kérelmet) rendszerint a vitában érdekelt fél terjeszthetett elő.^[37] A Pp. 3. § (1) – a törvény hatályba lépése óta változatlan – bekezdését az 1999. évi CX. tv. 2. §-a állapította meg (írta át) 2000. január 1-jei hatállyal, amely alapján keresetlevelet csak a vitában érdekelt fél terjeszthet elő. A Pp. vonatkozó szabályai szigorodtak, szűkült a keresetlevél előterjesztésére való jogosultság.^[38] A jogalkotó szorosabb (anyagi) jogi kapcsolatot ír elő a kérelem előterjesztője és az általa érvényesíteni kívánt jog (jogviszony) között. Az is tény, hogy a jogszabály az eredeti szöveghez képest kiegészült „ha törvény eltérően nem rendelkezik” szófordulattal, e törvényi feltétel fennállásakor csak a vitában érdekelt fél terjeszthet elő keresetlevelet.

[31] Vö. A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. évi LIV. tc.

[32] ZPO 51 § (1) bek.

[33] 1911. évi I. tc. 73-75. §§.

[34] Pp. elektronikus Nagykommentár (Complex) 49. §-hoz fűzött magyarázat.

[35] Ld. LB P.törv. IV.20411/1991.-BH1992.107.sz. II.

[36] Pp. 278. §., Pp. 306. § (1) bek., Pp. 312. § (3) bek., BH.1992.107.-P.törv.IV. 20411/1991.sz.

[37] Pp. 2. § (1) bek. második mondat, a közlönyállapot időpontja: 1953. június 6.

[38] Az 1999. évi CX. tv. 2. §-hoz fűzött indokolása nem ad magyarázatot arra, hogy mi volt a jogalkotó indoka a 'rendszerint' helyett a 'csak' szó beillesztésének a jogszabályba.

A Pp. „perképességre vonatkozó rendelkezései is nemcsak a felperesre és alperesre – processzuális fél fogalom szerinti felekre – vonatkoznak, hanem nyilván a beavatkozóra is érvényesek”.^[39] A perbeli cselekvőképesség hiánya az igényérvényesítést nem teszi lehetetlenné, azt nem zárja ki, ha a hiba orvosolható (Pp. 49. § (2) bek.). A bíróság ügygondnok kirendelésével (Pp. 74. §) gondoskodik a fél megfelelő perbeli képviselőtéről, szemben a perbeli jogképesség hiányával, amelynek megállapítása a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását (Pp. 130. § (1) bek. e.) idézi elő, a perindítás joghatályainak beállítását követően a per megszüntetését vonja maga után (Pp. 157. § a.). A perbeli cselekvőképesség hiánya nem jelenti a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását vagy a per megszüntetését. Ennek az az oka, hogy az igényérvényesítéshez szükséges „első képességnek”, a jogképességnek a fél ekkor már birtokában van, a „második képesség”, a cselekvőképesség hiánya pedig az eljárás folyamatban léte alatt is orvosolható. Ha hiányzik a perbeli jogképesség, a félnek perbeli cselekvőképessége sem állhat fenn. A polgári joghoz hasonlóan a perbeli jogképesség a szélesebb, a perbeli cselekvőképesség a szűkebb fogalmi kategória. A perbeli cselekvőképesség fennállásának mindig előfeltétele a perbeli jogképesség léte. Perbeli jogképesség nélkül viszont nincs perbeli cselekvőképesség sem. A hatályos Pp. logikája szerint ahhoz, hogy a fél perbeli jogokat szerezhessen, kötelezettségeket vállalhasson olyan képesség szükséges, amelynek fennállása a polgári (peres) eljárásban nélkülözhetetlen. Ha a perbeli jogképesség fennáll, a perbeli nyilatkozatok megtételéhez a törvény már segítséget nyújt. Törvényes képviselő vagy ügygondnok hiányában a perbeli cselekvőképességgel nem rendelkező személy perbeli cselekményei azonban hatálytalanok.^[40] Ha a jogképes fél nem cselekvőképes, és a félnek nincs törvényes képviselője, részére a bíróságnak ügygondnokot kell kirendelnie.^[41]

3. A perindítási (eljárás-indítási, eljárás megindítási/keresetindítási) jogosultság

Az első magyar Polgári perrendtartás, az 1911. évi I. tc. is szabályozta már azt az esetkört, ha az eljárást nem a peres fél (és nem a törvényes képviselője vagy meghatalmazottja) indította meg. A házassági perben a királyi ügyész (főügyész, a Curia előtt koronaügyész) abban az esetben is részt vehetett, ha a perben félként nem léphetett fel. Ennek megfelelően őt minden tárgyalási határnapról értesíteni kellett, a feleknek kézbesítendő iratokat és határozatokat vele is közölni kellett, jogában állt az iratokat megtekinteni és fellebbezéssel élhetett.^[42] A házasság semmissége megállapítása iránti perekben a királyi

[39] Vö. Bacsó – Beck – Móra – Névai, 1959, 134.

[40] LB P. törv. III.20559/1966.; LB P.törv. V.20156/1973.

[41] LB P. törv. IV.20517/1969.-BH1971.669.

[42] 1911. évi I. tc. 644. § (1)-(3) bek.

ügyész abban az esetben is a fél jogait gyakorolta, és mind a házasság érvényessége és érvénytelensége kérdésében felléphetett, ha a keresetet nem ő indította. A harmadik személy – más – által történő keresetindításra lehetőség volt a kiskorúság meghosszabbítása és annak megszüntetése iránti perekben, a gondnokság alá helyezés és annak megszüntetése iránti perekben is. Az előbbi eljárásokat a kiskorú szülei, gyámja, az árvaszéki ügyész, a szülők nem létezése esetén a nagyszülők, azok nem létezése esetén az unokatestvérig bezárólag az oldalági rokonok és a kiskorú gyermekének törvényes képviselője volt jogosult megindítani.^[43] A régi magyar perjog szerint az elmebeteg vagy a magát jelekkel megértetni nem tudó süketnéma nagykorú, illetve kiskorú személy gondnokság alá helyezése iránt az egyenesági rokonok, az oldalági rokonokig bezárólag az unokatestvérek, a házastárs, a törvényes képviselőik és az árvaszéki ügyész terjeszthettek elő keresetet.^[44] Nagykorú személy gondnokság alá helyezése iránt ő maga, egyenesági rokonai, házastársa, ezek törvényes képviselői és a törvényben meghatározott esetben az árvaszéki ügyész nyújthattak be keresetet.^[45] A gondnokság alá helyezés megszüntetését, ha a gondnokolt nagykorú, a törvényben meghatározott esetekben ő maga, a gondnok és a törvényben meghatározott esetben az árvaszéki ügyész kérhette.^[46]

A perindítási (eljárás-indítási, eljárás megindítási, illetve keresetindítási) jogosultság a hatályos hazai jogban nemcsak lehetőség a fél számára, hanem a törvény által meghatározott keresetlevél előterjesztési kötelezettség is (ügyészség, gyámhivatal). A „perindítási jogosultság” meghatározás helyett talán kifejezőbb az „eljárás-indítási”, az „eljárás- megindítási jogosultság”, illetve „keresetindítás” kifejezés alkalmazása, mert a keresetlevél benyújtásával automatikusan nem a polgári „per”, hanem a polgári (peres) „eljárás” indul meg. A keresetlevél bíróságra történő benyújtása feltételes perindítást jelent, a tényleges perindítás a keresetlevél alperes részére való kézbesítésével következik be.

A perindítási jogosultság egyben a keresetlevél bíróságra való előterjesztésének lehetőségét is magában foglalja. A törvény bizonyos pertípusoknál írja elő, hogy ki kivel szemben terjeszthet elő kereset(levél)et.^[47] Ezeken az eseteken kívül a perindítási lehetőség: általános, illetve csak a vitában érdekelt felet (Pp. 3. § (1) bek.) megillető jogosultság (lehetőség), kivéve: az ügyész, illetve a gyámhivatal (gyámhatóság) által indított kereset azokban a pertípusokban, ahol a jogalkotó e szerveket jogosítja fel az eljárás megindítására. A perindítási (az eljárás-indítási, eljárás-megindítási, illetve keresetindítási) jogosultságnak „megfogható” az eljárásjogi és magánjogi jellege is: Ha az eljárási törvény írja

[43] 1911. évi I. tc. 703. §.

[44] 1911. évi I. tc. 719. §.

[45] 1911. évi I. tc. 721. §.

[46] 1911. évi I. tc. 727. §.

[47] Pp. 130. § (1) bek.g., Pp. 281. § (1) bek., Pp. 295. § (1)-(3) bek., Pp. 302. § (4) bek., Pp. 327. § (2) bek., Pp. 343. § (1) bek., Pp. 366. §, 371. § (1) bek.

elő azt, hogy meghatározott személyek perben állása mindkét oldalon kötelező,^[48] a perindítási jogosultság eljárásjogi sajátossága domborodik ki, ha viszont a keresetlevelet a vitában érdekelt fél nyújtja be a bíróságra, akit a per tárgyához sajátos magánjogi (polgári jogi) jogviszony fűz, a hangsúly a perindítási jogosultság magánjogi vonására összpontosul. Ha a perindítási jogosultság a polgári eljárási törvényen nyugszik, a hiányának szankciója is „eljárásjogi” jellegű: a keresetlevél érdemi vizsgálat nélküli elutasítása vagy a per megszüntetése. Ha a perindítási jogosultság anyagi jogi jogviszonyból származó jogvitára vezethető vissza, a perindítási jogosultság (kereshetőségi jog) hiányának jogkövetkezményét a bíróság nemcsak eljárásjogi értelemben, hanem anyagi és eljárási jogi értelemben egyaránt kötőerőt (anyagi jogerőt) biztosító (érdemi) módon, ítéleti formában állapítja meg. Ez a kérdéskör úgy is összefoglalható, hogy a keresetindítás, az eljárás-indítás, az eljárás-megindítási jogosultság eljárásjogi vonása, a perbeli fellépést megalapozó „perbeli legitimáció”-ként, az igényérvényesítő felet a per tárgyához fűző magánjogi kapcsolat magánjogi jellege „kereshetőségi jog”-ként definiálható. A német polgári perjogi dogmatikában az eljárás megindítására vonatkozó perelőfeltétel (*Prozessöffnungsvoraussetzung*) fogalommal találkozhatunk, amely az eljárásra vonatkozó perelőfeltételek egyik csoportját képezi. A perelőfeltételek a német jogban az a. eljárásra, b. a bíróságra, c. a peres felekre, és d. a jogvita tárgyára egyaránt vonatkoznak. Az eljárás megengedhetőségére vonatkozó feltételek, az adott igény polgári ügyekben eljáró bíróság előtti érvényesíthetőségét jelentik.^[49]

4. A kereshetőségi jog

Magyarországon a polgári – a dualizmus kezdetétől a II. világháború befejezéséig terjedő – korszak a kereshetőségi jog fogalmát (*legitimatio ad causam*) dologi képességgel azonosította, amely a keresetlevél előterjesztőjének a per tárgyához fűződő anyagi jogi kapcsolatára vonatkozott, illetve az éppen perben álló feleket megillető perbeli jogra vagy kötelezettségre.^[50] Felperes kereshetőségi joga fennállásának vizsgálata a német polgári eljárási jogban is meghatározó jelentőségű az igényérvényesítés szempontjából. A kereshetőségi jog fennállása a német perjog szerint is a felperes perben érvényesíteni kívánt igénye és a kereset tárgya közötti magánjogi kapcsolat létét tételezi fel. Abban az esetben, ha fennállnak a keresetindítás előfeltételei (*Zulässigkeit der Klage*), a bíróság minden esetben az ügy érdemében hoz ítéletet (*Sachurteil*).^[51] A német és annak teljes és részbeni hatása alatt álló – osztrák és svájci – perjogi dogmatika kialakította a

[48] Vö. Pp. 130. § (1) bek.g.

[49] *Prozessvoraussetzung*. (Elérhető: <http://ruessmann.jura.uni-sb.de/gvv2001/Vorlesung/prozessvoraussetzungen.htm>. Letöltés ideje: 2014.02.9.)

[50] Magyar Jogi Lexikon, 1907, 5.

[51] *Rechtslexikon.net*. (Elérhető: www.rechtslexikon.net. Letöltés ideje: 2014.03.25.)

1. 'Zulässigkeit' (megengedhetőség), 2. 'Begründetheit' (megalapozottság) fogalmát. A 'megengedhetőség' hiánya esetén a bíróság eljárási ítéletet (*Prozessurteil*), vagy érdemi vizsgálat nélküli elutasító határozatot hoz, míg a 'megalapozottság' kérdésében a bíróság minden esetben az ügy érdemében (felperes keresetének a magánjoghoz való kapcsolata tekintetében) határoz.

A hazai bírósági gyakorlatban a kereshetőségi jog elnevezés általában az igényérvényesítési jogosultság szinonimájaként fordul elő.^[52] A kereshetőségi jog tartalma: a felperes az őt megillető igényt érvényesíti-e, illetve azzal az alperessel (alperesekkel) szemben érvényesíti-e igényét, akivel szemben az adott igény érvényesíthető. A kereshetőségi jog elbírálása az ügy érdemére tartozó anyagi jogi kérdés, ezért annak fennállását vagy hiányát a bíróság mindig ítéletben állapítja meg.^[53] Ha az igényt érvényesítő felet a per tárgyához anyagi jogi (magánjogi) kapcsolat köti/nem köti, a bíróság azért is ítélettel kell, hogy döntsön, mert ahhoz anyagi jogerőhatás kötődik. A keresetet érdemben elutasító, illetve a keresetnek helyt adó ítélet alapján a jövőben, elvben már kizárt, hogy a fél ugyanazon igényt ismételten – bár eredménytelenül – ugyanazon alperessel szemben érvényesíthesse. A jogalkotó ezzel kívánja megakadályozni a korábban már ítélettel elbírált ügyben a fölösleges és szükségtelen ismételt keresetindítást. A törvény által meghatározott személyállapoti pertípusokban^[54] a jogszabály által meghatározott személy nyújtja be a keresetet, a perindítási jogosultság (aktív perbeli legitimáció) megegyezik a kereshetőségi joggal. Ennek az az oka, hogy a személyállapoti pertípusokban az igényérvényesítés nem a per tárgyához kötődő magánjogi kapcsolaton, hanem az eljárás megindítására vonatkozó jogszabályi felhatalmazáson alapul. A házassági perben, a gondnokság alá helyezés, a gondnokság alá helyezés módosítása és megszüntetése iránti perben, az apasági és származás megállapítása iránti egyéb perben, a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti perben hiányzik az igényérvényesítés mögül a megsértett alanyi magánjog, ezekben a perekben ilyen háttérjogviszony nincs. A polgári (peres) eljárás, mint igényérvényesítési folyamat a személyállapoti perben nem az adott személy „igényérvényesítés”-eként, hanem a jogalkotó (társadalom) által meghatározott állami szerv (ügyészség, gyámhivatal) számára előírt keresetindítási, eljárás-indítási, eljárás megindítási kötelezettség teljesítéseként írható le. Ennek bizonyítéka, hogy a per megindítására jogosult ügyészség, gyámhivatal saját tevékenysége gyakorlásakor maga is hatósági jogalkalmazó (állam), és nem természetes vagy jogi személy (magánfél), aki viszont a saját önkéntes elhatározása alapján indít keresetet. A gyámhivatal és az ügyészség által kezdeményezett polgári peres eljárás, a jogszabályban számukra kötelezően előírt eljárás megindítása különbözik a fél által kezdeményezett eljárástól,

[52] LB Pfv.X.23052/2000.-BH2001.388.; LB Kfv. II.27.814/1997.-BH2001.201.sz.; LB Mfv.II.10133/1998.-BH1999.182.sz.

[53] Legf. Bír. Pf.X.23.052/2000.- BH.2001.388.

[54] Pp. XV.-XVIII. fejezet.

mert a keresetindítás nem a fél rendelkezési jogán, hanem a törvény kötelező előírásán alapul. A jog azt a társadalmi igényt közvetíti, amely szerint az adott személy családjogi státuszának szabályozottnak és rendezettnak kell lennie. A személyállapot per célja a személy családi jogállásának, személyi státuszának rendezése, annak megváltoztatása. A jogalkotó a Pp.-ben meghatározza, hogy ki jogosult ezen pertípusokban a polgári (peres) eljárás megindítására. E pertípusoknál figyelhető meg az érintett személyen, illetve hozzátartozón kívül az ügyészség és a gyámhivatal számára is biztosított keresetindítási jogosultság. A „más általi igényérvényesítés” e pertípusban a szokásostól eltérő megvilágításba kerül. Megsértett alanyi magánjog hiányában a „vitában érdekelt fél” fogalma is más értelmet kap. Az ügyészség és a gyámhivatal részéről a „vitában való érdekelttség” a vélelmezett megsértett magánjog nélkül pusztán csak a jogszabály előírásán alapul. Az ügyészség által kezdeményezett perekben és a gyámhivatal által indított személyállapot peres eljárásokban a kereset megindítója és a per tárgya közötti magánjogi kapcsolat, a megsértett alanyi magánjog is hiányzik. Ebben az esetben a három hivatkozott fogalom (perindítási jogosultság, aktív perbeli legitimáció, kereshetőségi jog) is egybeesik egymással. A perindítási jogosultság, ha azt a törvény határozza meg *ipso iure* azonos az aktív perbeli legitimációval. A törvény erejénél fogva keletkező keresetindításnál (az eljárás megindításánál) kereshetőségi jog fennállásáról ténylegesen megsértett alanyi magánjog hiányában nem is lehet szó. A személyállapot perekben, ahol jogszabály határozza meg, hogy ki jogosult az eljárás megindítására, azonban a pert nem az erre felhatalmazott személy indítja meg, a bíróság eljárásjogi alapon (nem érdemi módon) dönt a per megszüntetéséről (Pp. 130. § (1) bek. g). Ekkor fogalmilag kizárt, hogy a bíróság a kereshetőségi jog fennállásának hiányáról érdemben, ítélettel határozzon, mert a személyállapot perben a „vitában érdekelttség” nem a per tárgyához kötődő magánjogi kapcsolaton, hanem a jogszabály előírásán alapul. A gyámhivatal és az ügyészség által indított perben rendszerint nincs valódi jogvita a felperes és az alperes között, ezért az ügyészség és a gyámhivatal oldalán ténylegesen nem is áll fenn a „vitában érdekelttség”. Az érdemi ítélet meghozatalát, ha nem áll fenn az eljárás megindítására vonatkozó jogosultság, az igényérvényesítő fél és a per tárgya közötti magánjogi viszony (kereshetőségi jog) hiánya kizárja. A pusztán csak az eljárási törvény előírásán alapuló keresetindítás mögöttes magánjogi (anyagi) kapcsolat fennállása nélküli elutasítása, csak nem érdemi (anyagi jogerő nélküli) határozatot eredményezhet.

5. Az aktív és passzív perbeli legitimáció

Az aktív és a passzív perbeli legitimáció fogalma már a keresetjog és a polgári per természetével kapcsolatos jogirodalom kialakulásakor a 19. század második felétől kezdődően – német mintára – Magyarországon is elterjedt. Az aktív és passzív (pozitív, illetve negatív) értelemben vett perbeli szerep felperesi és alperesi

pozíció már abban az időben is azt jelentette, hogy felperes az lehet, aki az eljárási törvény alapján keresetet indíthat, az alperes pedig az, akivel szemben az eljárási törvény értelmében keresetet kell indítani. A kifejezés Magyarországon is, hasonlóan a német jogirodalomhoz a jogi dogmatikában és nem a tételes jogszabályi előírásokban fordul inkább elő.

A bírósági gyakorlat szerint a perbeli legitimáció kifejezés a kereshetőségi jog szinonimája (más elnevezése: ügyfélképesség, aktorátus, *legitimatio ad causam*^[55]), amely szerint a fél perjogi értelemben jogosult az eljárás megindítására. Ezzel a kifejezéssel ellentétes fogalom, a passzív perbeli legitimáció, amely azt a személyt jelöli, akinek a jogszabály szerint alperesként perben kell állnia. Az aktív és a passzív perbeli legitimáció kérdésénél ismételtelen vissza kell kanyarodni a személyállapotú perek példájához. A személyállapotú perekben a jogszabály azt is meghatározza, hogy a felperesnek ki ellen kell az eljárást megindítania. A nem megfelelő alperes megjelölésének jogkövetkezményeként a bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja, a perindítás joghatályainak beállása után pedig megszünteti a pert (Pp. 130. § (1) bek. g., Pp. 157. § a.). A nem személyállapotú pertípusban jogszabály kötelező előírása miatt a felperesnek kell megjelölnie, hogy az igényét kivel szemben kívánja érvényesíteni. Ha a felperes nem a megfelelő alperest tünteti fel keresetlevelében, a bíróság – a Pp. 130. § (1) bek. g) pontja, illetve a Pp. 157. § a) pontja szerinti jogkövetkezmény alkalmazásának terhe mellett – határidő biztosításával felhívja a felperest, hogy a keresetét a megfelelő alperessel szemben terjessze elő, a tévesen feltüntetett alperest pedig a perből elbocsátja (Pp. 64. § (2) bekezdése). Az aktív perbeli legitimáció léte vagy hiánya azon pertípusoknál állapítható meg, amelyeknek megindítására jogszabály hatalmazza fel a felet, illetve amelyeknél a felperesi minőség a keresetlevélhez csatolt mellékletből (pl. hiteles/nem hiteles tulajdoni lap másolatból, személyazonosító igazolvány másolatából stb.) kitűnik. A hatályos Pp. különleges eljárásokban érvényesülő szabályai és a bírói gyakorlat e tekintetben úgy tűnik, nem teljes mértékben állnak összhangban egymással. A Pp. a különleges eljárásokra vonatkozó szabályai (jogszabályként) határozzák meg, hogy a pert kinek, ki ellen kell megindítania, ugyanakkor a bírói gyakorlatban is kialakultak azok az elvi állásfoglalások (bírói határozatok), amelyek kötelező jelleggel előírást tartalmaznak a perbenállásra.^[56] Ez a kollízió alkotmányjogi és jogelméleti szemszögből is érdekes helyzetként a jogszabály és a bírói határozat(ok) között állhat fenn. A jogszabály által meghatározott és

[55] *Legitimatio*: igazoló okmány, igazolás, törvényesítés, törvényesség elismerése, törvényességi okmányok. *Ad causam accedo*: pert vállal; *legitimáció* kifejezés jelentése: jogosítás, igazolás, elismerés. (Bakos, 2001, 451.) A *causa*: több jelentéssel bíró kifejezés, jelentése többek között: jogi eset, per, vitás ügy, kérdés, indítók, alkalom, ügy, eset, tényállás. *Causa capitis* kifejezés jelentése: főbenjáró bűn.

[56] Pl. PK. 10. sz. állásfoglalás a tulajdoni (közös tulajdon megszüntetése iránti) perekben írta elő a kötelező jelleggel a bíróságok számára, hogy kiknek (mely feleknek) kötelező perben állniuk. A 1/2008. (V.19.) PK. vélemény a PK.10. sz. állásfoglalást meghaladóttá nyilvánította.

a bírói gyakorlat által kialakított kötelező perbenállás között az eltérés azért állapítható meg, mert az előbbit már az eljárás kezdetén hivatalból kell a bíróságnak vizsgálnia, és a nem megfelelő személy általi perindítás esetén a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania (Pp. 130. § (1) bek. g.), az utóbbi esetben – annak hiányakor – a bíróságnak a keresetet érdemben, az eljárás befejezésekor, az ügy érdemében meghozott határozatban – ítélettel – el kell utasítania. Az aktív perbeli legitimáció megállapítása (a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása, illetve a per megszüntetése) így időben megelőzheti a kereshetőségi jog fennállásának megállapítását (ítélet).

III. FOGALMI ELHATÁROLÁS

A perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség nem azonos a perindítási jogosultsággal (az ún. aktív perbeli legitimációval) vagy kereshetőségi joggal.^[57] Annak elbírálása, hogy a keresetet anyagi jogi értelemben a per megindítására jogosult személy nyújtotta-e be, nem az eljárás tárgyalás-előkészítési szakaszában, hanem a polgári per során következik be. A perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség a polgári jogon alapuló szinonima-meghatározások perbeli leképeződéseiként rendszerint absztrakt definíciók, a perindítási jogosultság (aktív perbeli legitimáció) vagy kereshetőségi jog pedig mindig konkrétan, az adott jogvitához kapcsolódóan jelennek meg.

A kereshetőségi jog a fél és a per tárgya közötti anyagi jogi kapcsolatra vonatkozik, a felperest megilleti-e az alperessel szemben a keresettel érvényesített jog. A harmadik személy – más – által történő perindítás esetei a 2014. március 15-től hatályos új Ptk.-ban (2013. évi V. törvény): a. szülői felügyelet megszüntetése iránt a gyámhivatal és az ügyész is indíthat pert (új Ptk. 4:193. § (1) bek.); b. a gondnokság alá helyezés, illetve a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránt a gyámhivatal és az ügyész is indíthat pert (új Ptk. 2:28. § (1) bek., 2:30. § (2) bek.); c. a házasság érvénytelenítése iránt az ügyész is keresetet indíthat (új Ptk. 4:15. § (2) bek.); d. az apaság vélelmének megtámadása iránt – az erre feljogosított személyeken kívül – az ügyész is keresetet terjeszthet elő a bíróságon (új Ptk. 4:109. § (5) bekezdése).^[58]

[57] P. törv.II.20355/1988.- BH.1989.13., Baranya Megyei Bíróság-KGD1994.122.

[58] A keresetlevél bíróságra történő benyújtása perindítás-e vagy keresetindítás-e? Abban az értelemben perindítás, hogy a pert keresetlevéllel kell megindítani (Pp.121.§ (1) bek. első mondat). A keresetlevél bíróságra való előterjesztése valaki ellen irányul, valakivel szemben tartalmaz bíróság által megállapítani kívánt kérelmet, ezért ilyen értelemben keresetindítás is. A keresetlevél bíróságra érkezése valójában feltételes perindítás, hiszen abban a pillanatban még nem dől el, hogy a per létre is jön-e (a bíróság nem utasítja-e el a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül). A bíróságon a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül elutasítása – statisztikai szempontból – az ügy peren kívüli befejezését jelenti.

A perbeli legitimáció főszabályként – a fent hivatkozott bírósági határozat szerint – anyagi jogi kérdés, hiánya ebben az esetben a kereset érdemi elutasításához vezet. A perbeli legitimáció kivételesen eljárásjogi kérdés is lehet, ha a pert csak a jogszabályban erre feljogosított személy indíthatja meg, vagy csak meghatározott személyekkel szemben indítható meg. E szabály elmulasztásának jogkövetkezménye: a kereset érdemi vizsgálat nélküli elutasítása.^[59] Az idézett bírósági határozat alapján, ha a jogszabály nem határozza meg, hogy ki jogosult a polgári (peres) eljárás megindítására, a per nem tartozik a személyállapotú perek közé, de ugyanakkor az eljárást megindító felet a per tárgyához anyagi jogi kapcsolat köti, a keresetőségi jog és a perbeli legitimáció fogalma összekapcsolódik egymással. A hivatkozott bírósági határozatból kiindulva, ha a jogszabály tartalmazza, hogy az eljárást kinek kívül szemben kell megindítani (Pp. különleges eljárások), a perbeli legitimáció és a keresetőségi jog egymástól elkülönül. A keresetőségi jog fennállásának elbírálása anyagi jogi kérdés, a perbeli legitimáció léte/hiánya anyagi jogi és eljárásjogi kérdés is, ha jogszabály rögzíti, hogy ki indíthat pert kívül szemben.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK – BEFEJEZŐ GONDOLATOK

Ha a jogszabály valamely per megindítását csak meghatározott személyek számára teszi lehetővé, és a pert e körön kívüli személy indította meg, a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása – csak ebben az esetkörben – alkalmazható (Pp. 130. § (1) bek. g. pont szerint).^[60] Ha a felperes keresetőségi joga fennállásának elbírálása érdemben (ítélettel) történik, ennek következtében a polgári anyagi jog és polgári eljárási jog sajátos ötvözete, jogerő-hatás következhet be. A perbeli jogképesség fennállásának hiánya azonos a perindítási jogosultság, keresetőségi jog és perbeli legitimáció fennállása hiányával.^[61] Az anyagi jog érvényesítésének feltétele az eljárási jog által megkívánt jogképesség léte. Azaz annak a peres félnek, akinek a perbeli jogképessége már hiányzik, fogalmilag kizárt, hogy perindítási jogosultsága, keresetőségi joga vagy perbeli legitimációja fennálljon. A felperes perbeli cselekvőképességének hiánya ellenben nem zárja ki az alperessel szembeni igény polgári (peres) eljárás keretében való érvényesítését, a bíróság az alperes perbeli jogai képviselőjére, kötelezettségei

[59] Pp. 130. § (1) bek. g) pontjának vagy a Pp. 157.§ a) pontjának alkalmazása – BH.2005.358.I.-Legf. Bír. Pfv. X.21.861/2003.sz.

[60] Legf. Bír. Gfv. I.31343/2000.sz.- EBH.2002.653-I.

[61] Főszabály szerint nem rendelkezik jogképességgel a társasház, bizonyos esetekben azonban megállapítható a társasház relatív jogképessége. A társasház nem rendelkezik jogképességgel: 1. A dologi jogi kereset-szolgalmi jog megállapítása iránti perben; 2. A kártérítési igény tekintetében (BH.2006.252.); 3. A személyhez fűződő jog megsértése esetén (BDT.2006.1313.). A társasház relatív jogképessége a. az épület fenntartásával, b. a közös tulajdonnal kapcsolatos ügyek intézésére korlátozódik (2003. évi CXXXIII. tv. 3. § (1) bek.).

teljesítésére törvényes képviselőt (ügygondnokot) rendel. Meghatározott személyek kötelező perbenállására vonatkozó jogszabályi előírás esetén, a perbeli legitimáció hiányának, a nem megfelelő személy általi keresetindításnak (eljárás megindításának, eljárás-indításnak) a megállapítása a perindítás hatályainak beállása, vagyis a per létrejötte előtt következik be. A keresetőségi jog hiánya, aktív perbeli legitimáció hiánya – nem a törvény által meghatározott pertípusokban – viszont csak a „per” folyamatban léte alatt állapítható meg. Az aktív perbeli legitimáció hiányát a bíróság a per létrejötte előtt és után (Pp. 128. §) azokban a pertípusokban állapíthatja meg, amelyekben a jogszabály határozza meg, hogy ki jogosult a per megindítására. A perindítási jogosultság gyakorlása minden esetben – akkor is, ha az ténylegesen nem áll fenn – a felperes rendelkezésétől függ, teljes mértékben független a bíróságtól (Pp. 3. § (1) bek.). Az aktív és passzív perbeli legitimáció hiánya meghatározott pertípusokban eljárásjogi kérdés (Pp. 130. § (1) bek.g), Pp. 157. § a), amelynek elbírálása végzés határozati formában történik. A keresetőségi jog hiányának megállapítása anyagi jogi kérdés is, amelynek elbírálására ítélet (Pp. 213. §) határozati formában kerülhet sor.

Az aktív és passzív perbeli legitimáció és a keresetőségi jog a törvény által meghatározott pertípusokban szétválik egymástól, az igényérvényesítő és az igényérvényesítést elszenvető fél személye által (eljárási jog) – és az általa érvényesíteni kívánt igény (anyagi jog) tekintetében. A perbeli legitimáció és a keresetőségi jog (anyagi jog) fennállásának elbírálása az eljárási jog és a magánjog (polgári jog) szerint különül el egymástól. A „vitában érdekelt fél” kifejezés a törvény értelmezése alapján többféle jelentéssel is bírhat. Magyary Géza szerint a per anélkül is létrejöhet és lefolyhat, hogy a felperesnek magánjogi jogosítványa volna.^[62] A „vitában érdekelt fél” megjelölés a processzuális felfogáson alapuló fogalom-meghatározás, mert a polgári (peres) eljárásban a keresetet elvben – vitában való érdekeltég nélkül – bárki előterjesztheti. A „vitában érdekelt fél” elnevezés az eljárásjogi felfogás alapján korlátozás nélküli. A vonatkozó jogszabályi megfogalmazás azonban ellentétes értelmű kifejezésekből áll: a „terjeszthet elő” kifejezés lehetőséget teremt, a „csak a vitában érdekelt fél” tagmondat viszont az adott személyi körre korlátozó, behatároló, leszűkítő jellegű meghatározás, ha ténylegesen a jogvitában érintett fél terjeszti elő a kereseti kérelmet.

[62] Magyary, 1898, 47.

IRODALOM

- Bacsó Jenő (1910): *A jogvédelem előfeltételei a polgári perben*. Máramarossziget.
- Bacsó - Beck - Móra - Névai (1959): *Magyar Polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bakos Ferenc (2001): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Cserba Lajos (1992): *Gondolatok a polgári per megindításának előkészítéséhez*. Magyar Jog. 5. 295-299.
- *Juris, das Rechtsportal*. (Elérhető: <http://www.juris.de./jportal/index.jsp>)
- Kengyel Miklós (1986): *A jogvédelmi igény, mint a polgári eljárási-jogtudomány „termékeny tévedése”*. Jogtudományi Közlöny. 11. 550-556.
- Kengyel Miklós (2006): *Magyar Polgári Eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Lábady Tamás (1975): *A keresetindítási jog, különös tekintettel a III. Ppn. új előfeltételeire*. Magyar Jog. 8. 445-453.
- Magyary Géza (1898): *A polgári peres eljárás alaptanai - A perbeli cselekvények tana*. Franklin Társulat, Budapest.
- Magyary Géza (1939): *Magyar polgári perjog*. Budapest, Franklin Társulat.
- *Magyar Jogi Lexikon* (1907). VI. Pallas, Budapest.
- Németh János - Dr. Kiss Daisy (szerk.) (2007): *A Polgári Perrendtartás magyarázata*. I. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- Névai László - Szilbereky Jenő (1974): *Polgári eljárásjog*. KJK, Budapest.
- Névai László - Szilbereky Jenő (szerk.) (1976): *A polgári perrendtartás magyarázata*. I. Budapest, KJK.
- Nizsalovszky Endre (1942): *Az alanyi magánjog és a perjog*. MTA, Budapest.
- Novák István (1966): *A kereset a polgári perben*. Budapest.
- Novák István (1983): *A rendelkezési elv és a hatáskör*. Magyar Jog. 11. 1017-1020.
- Plósz Sándor (1876): *A keresetjogról*. In: Plósz Sándor (1927): *Válogatott dolgozatai*. MTA, Budapest.
- *Révai Nagy Lexikona* (2000). VII. Babits Kiadó, Szekszárd.
- *Révai Nagy Lexikona* (2000). XI. Babits Kiadó, Szekszárd.
- Rosenberg, Leo (1927): *Lehrbuch des Deutsche Zivilprozessrecht*. Berlin.
- Szilbereky Jenő - Névai László (szerk.) (1976): *A Polgári perrendtartás magyarázata*. I. KJK, Budapest.